Vita

Kinek mit üzen Szárszó?

Hozzászólások Szeredi Pál írására*

> *A politikai népiesség egyenesen beletorkollik a koreszme medrébe, így a parasztradikalizmust csak fogalmazási vagy kifejlettségi különbség választja el a nemzeti szocializmustól. Miután a romantikus „parasztok" csaknem kivétel nélkül ehhez a politikai irányhoz tartoznak, itt meg azt a törvényszerűséget lehet kimondani, hogy a romantikus „népi" élmény föltétlenül a nemzeti szocializmus felé viszi az embert.*
>
> (Erdei Ferenc: Hőskorunk. Kelet Népe, 1941. május 1.)

Tulajdonképpen kicsit igazságtalan vagyok. Zavarosnál zavarosabb cikkek jelennek meg manapság népi mozgalomról s a Horthy-korszakról. Miért éppen egy igazán nem szélsőséges hangvételű, szolid cikkre reagálok? Talán azért, mert nem értek valamit. Vidéki folyóiratok, irodalmi lapok — érthető módon — az általuk képviselt ideológiai csoportok egyik közös ősforrását látják a népi mozgalomban, és nemcsak ősforrást, de egy integráló erejű legkisebb közös többszöröst (vagy osztót?) is.

Úgy érzem, a baloldali ifjúsági mozgalomnak nincs szüksége egy ilyen történelmi legitimációra, céljaink racionális érvelési keretben is védhetők. Ezért úgy érzem, hogy Szárszóról még évfordulón sem volna szükséges olyan egyoldalú megállapításokat tenni, mint Szeredi Pál.

Először egy-két konkrétum. A szerző szerint a konferencia „nemzeti függetlenségünk csírázó magvának, a politizáló, életét befolyásolni akaró nép hajszálereinek adott tápanyagot". Én nem tudom, mit ért a szerző nemzeti függetlenség alatt. Ha a magyar állam önállóságát, akkor téved — Magyarországon akkor már több mint két évtizede nincsen ellenséges haderő, a mindenkori magyar miniszterelnökök (Gömbös és Bárdossy is) egy független állam szekerét kötik hozzá a tengelyhez. Kényszerre hivatkozni nem kell, „enyhítő körülményekre nem hivatkoztam, a felelősséget magamról elhárítani nem akartam" — mondja Bárdossy népbírósági perében. Ha ő vállalta, ne legyünk fogadatlan prókátorok.

A magyar függetlenség elvesztése — 1944 márciusa — 1943-ban még előttünk van.

Eltekintve most attól, hogy vannak-e egy népnek hajszálerei, tisztelettel kérdem, biztos-e, hogy ez egy politizáló ország volt. Eddig azt re-

---

* Szárszó üzenete. Ifjúsági Szemle, 1988/5.

méltem, hogy a nyilas mozgalom (és mindenféle demagógia) térnyerését éppen a politizálási gyakorlat hiánya tette lehetővé. Nem arról van szó, hogy bizonyos rétegek politizálnak ebben az országban, más rétegek érdekében, vagy azokra hivatkozva? Különösen megkapó, hogy a szerző 1949—56-ot 1943-mal mintegy összehasonlítva tekinti barbár korszaknak.

A szerző szerint „Püski Sándor . . . a liberális gondolkodás egyik úttörő képviselője".

— A liberális gondolkodásnak utat törni Magyarországon a XIX. század közepe óta már szerencsére nem kell.

— Püski tevékenységét lehet baloldalinak minősíteni — én nem tenném, mert a baloldaliság a legkitűnőbb baloldali gondolkodók (nemcsak Trockij és Lenin, de Bernstein és Brandt) szerint is definíciószerűen internacionalista ill. kozmopolita —, de liberálisnak semmiképpen nem, hiszen a népi mozgalom kiadójaként éppen az urbánus-liberális kiadóknál teret nem kapott műveket publikálja, köztük olyan élesen antiliberális műveket is, mint Szabó Dezső Elsodort faluja, vagy a liberalizmus egyik alapkönyve, Eötvös Nagy pere ellenében íródott Bary József Emlékiratok a tiszaeszlári perről c. műve. A harmincas évek végétől e könyv többször is megjelent, még 1944-ben is — kellő alaphangulatot teremtve a zsidóság deportálásához.

A szerző az előzmények egyik ágára — a református, népire — utal csak, ehhez joga van, de fél mondatban intézi el, hogy a kommunista és szociáldemokrata mozgalom vezetői nem vettek részt Szárszón. E két dolog együtt már manipulálja a tényeket, melyek — lehetőleg manipuláció nélkül — a következők:

1. 1941 végétől az SZDP OIB és a Soli Deo Gloria Kabay Márton Köre együtt szervezi az 1942. februári budapesti találkozót. Ez a törekvés — ellentétben a szárszói konferenciával — politikailag is becsatornázódik az antifasiszta küzdelem országos szervébe, hiszen a konferencián létrehozott Ifjúsági Bizottság csatlakozott a Magyar Történelmi Emlékbizottsághoz.

2. 1942. tavaszán a kormány letartóztatja a kommunista résztvevőket, s szétszórja a szociáldemokrata ifjúsági szervezeteket. Az 1942 nyári szárszói konferencián ezért nem vehetnek részt a baloldali pártok. Az itt részt vevő népiek jelentős része nem az ez ellen való tiltakozás jegyében szólalt fel. A munkásosztály felé kinyújtott kéz annak saját baloldali szervezete, a szocialista-kommunista csoportok nélkül ugyan miben különbözik az összes szélsőjobboldali mozgalom ambíciójától a munkásosztály elhódítására?

3. 1943 februárjától Kállay rendszermentő kiugrási stratégiája részeként nemzeti frontot kívánt létesíteni a különféle német- és szovjetellenes csoportokkal. Tette ezt olyan módon, hogy közben a németellenesség nemzeti és nem antifasiszta-demokratikus tartalmát állította előtérbe. Nem akadályozta, sőt fokozta azt a szovjetellenes propagandát — részben a népi írók segítségével is (lásd erre Juhász Gyula írásait), amely objektíve nem a Szovjetuniónak ártott, hanem a „két rossz közül választhatunk" érzését erősítette és bénította ezzel az antifasiszta köz-

hangulat kialakulását és később a cselekvést. A KMP KB 1943 áprilisában kijelentette:

— minden Hitler-ellenes erővel kész együttműködni, akik nem hintapolitizálnak,

— elfogadja a demokratikus utat és a reformokkal való előrehaladást a háború utáni időszakra.

Ezek után érthető, hogy a kommunista párt vezetői nem vesznek részt egy olyan konferencián, melyet többek között a Magyar Ifjúság Nagybizottsága, a kormány támogatását élvező ifjúsági szövetség rendez, s melynek nem témája a legsúlyosabb kihívás: a háborúból való kiválás.

„A világpolitika eseményei már a szervezés idején parancsolóan sürgették, hogy a konferencián részt vevőknek mindenekelőtt a jövőről, a háború utáni Magyarországról kell eszmét cserélniök." Engedtessék meg nekem, hogy az Európa nagy részét akkor még uraló Német Birodalmat nagyobb kihívásnak tekintsem, mint a bizonytalan jövőt. A szárszói konferencia rendezői elfeledkeztek arról, hogy a visszavonuló Wehrmacht óriási erőt jelent, hogy a magyar szélsőjobboldal — a kormánypárt jobb szárnyával együtt — többségben van a parlamentben, hogy a magyar közigazgatás és hadsereg kulcspozícióiban jelentős részben szélsőjobboldaliak ülnek. Ha van Szárszónak történelmi tévedése, akkor az éppen az a téves helyzetfelmérés, amely a háborút nagyjából befejezettnek tekintette.

Ilyen rövid cikknél nincs értelme arról írni, mely felszólalásokat kellett volna még idézni. Ezért csak a szerző által fontosnak tartott felszólalásokat venném elő. A szerző szerint Erdei érvelését erősíti Jócsik, amikor a „külső befolyásoktól mentes önálló gazdasági rendet" tartja követendőnek. A XX. század legfontosabb gazdasági tendenciája a nagy régiók kialakulása. Az integráció mindennél fontosabb egy modern gazdaságnak. Enélkül hogyan magyarázhatnánk, hogy társadalmi rendszerváltozástól gyakorlatilag függetlenül német—osztrák orientációjú a magyar külgazdaság?

Német László felszólalásából a szerző a proletárdiktatúra elutasítását, a függetlenséget, az értelmiség meghatározó szerepéről szóló részeket említi, s ez a mai közhangulatban inkább rokonszenvet, mint ellenszenvet kelthet Erdei vitapartnere iránt. Németh nemcsak ezeket utasította el, hanem elutasította az angolszász-kapitalizmust (azaz a polgári demokráciát) is, azaz a polgári értékek elmaradt integrálását. A korabeli Magyarországon nem kevés azoknak a száma, akik nem tudják eldönteni egy szovjet vagy egy német győzelem tragikusabb-e nekik önmagában, viszont a szovjet—angolszász szövetség ténye — antifasiszta oldalra billenti őket. Kimondhatatlan felelősséget vállal az, aki ilyen körülmények között az angolszász rendszerektől is el akarja idegeníteni ezeket a rétegeket.

És Németh megjegyzései a zsidóságról? Arról, hogy ők lesznek a „béke súgói"? Amikor óva inti a magyar értelmiséget az „önkritikátlan bosszúszomjas zsidóság" uralmától, amikor figyelmeztet: „nagyon rossz füle van annak a késköszörülésre, aki nem hallja, hogy Shylocknak ép-

pen a szív kell." Ebben az időben teljes kapacitással működnek a haláltáborok, melyek alig egy éven belül a magyar zsidóság százezreit is elnyelik. A szerző szerint liberális Püski zárszavában egyébként megszívlelendőnek nevezi Németh figyelmeztetéseit.

A szerző folyamatosan olyan képet sugall, mintha Szárszó elhallgatása, a „népi" írók elleni szellemi küzdelem a dogmatikus kommunista politika eleme lett volna — nemcsak akkor, hanem 1945 után is. Fel kell hívnom a figyelmet arra a tényre, hogy a polgári demokrácia, illetve a nem sztálini tipusú szocializmus legjobb hívei, a polgári demokraták, a radikálisok, a szociáldemokraták azok, akik a nacionalizmus elleni kérlelhetetlen küzdelem részeként 1945 után a népi írók felelősségét hangsúlyozták az 1944-es tragédiában. A két munkáspárt közötti ellentétek zöme éppen a kommunisták és a Nemzeti Parasztpárt túlságosan szívélyes viszonyából fakad. Ez világosan kiderül a korabeli forrásokon kívül — Standeisky, ill. Molnár közelmúltban megjelent monográfiáiból is.

Ha befejező fejezetében a szerző nem teszi az alábbi megjegyzést, talán sosem ragadtam volna tollat: „... a később mesterségesen felnagyított Erdei Ferenc—Németh László-vita sem a különbségek, az ütközések irányába haladt, hanem a megegyezés fázisait kereste. Aki nem így gondolkodott, azt kivetette maga közül a konferencia közönsége". A szerző szerint ez a progresszió feltétele, sőt a politikai kultúra jele is.

A magyar progresszív ifjúsági mozgalom és e folyóirat legjobb hagyományai közé tartozik, hogy az eltérő érdekeket és véleményeket nem összemosni, elkendőzni, elnyomni kell, hanem ütköztetni és integrálódni hagyni, ami integrálódik és alternatívaként meghagyni, ami tűz és víz. Én ezt tekintem a politikai kultúra feltételének, a sokszínűség egységét és az egységből részben vagy teljesen kimaradók tolerálását.

Még nem készült Magyarországon frazeológiai szótár. Ha létezne, a kivetés, a kivettetés követelése olyan forráshelyekkel szerepelne, amit Szeredi Pál feltehetőleg nem vállalna.

Az uralkodó körök egyszer már kivetették a magyar társadalomból azokat, akik nem nemzeti demagógiában, fajmítoszban, Kárpát-Duna-Nagyhazában, törzsökösségben és mélymagyarságban gondolkoztak. Ehhez a harsonát a szárszóiak egy része is fújta. Ha őket kellene szellemi közmegegyezésünk ideológiai partneréül választani, akkor én ebből a nagy akolból tisztelettel kimaradok.

Azt hiszem, itt volna az ideje tisztességesen szembenézni ezzel az egész népi mozgalommal. Szembenézni azzal, hogy van-e és mekkora funkcionális különbség a népi patriotizmus és az úri nacionalizmus között, van-e értelme a népi mozgalom németellenességét pozitívnak tekinteni, a magyar államnemzet fogalmánál a népi nemzetfogalmat progresszívabbnak tekinteni. Vagy nézzük a népi mozgalom szociális tartalmát? Igaz-e a falusi valóságot elsőként feltérképező mozgalom mítosza, igaz-e, hogy csak ők vállalják a parasztság ügyét? Progresszív-e a parasztság megmentésére tett javaslatsorozatuk? S végső soron lehet-e a progresszió internacionalizmus nélkül? E kérdések megválaszolása nem egy vitacikkbe való.

Mindezeket a kérdéseket azért teszem fel, mert azt hiszem, itt volna az ideje — akár a lap hasábjain is — mély, érdemi, szakmai és közéleti felelősségű vitára erről a mozgalomról. E vitára, azt hiszem, sokan készek is, mint az Egyetemi lapokban lezajlott Erdélyi-vita is bizonyítja. Elég már a mítoszokból, féligazságokból, a szemérmes elhallgatásokból. Olyan idők jönnek Magyarországon, amikor mindenkinek döntenie kell, s már nemcsak azon a primitív módon, hogy a „párttal vagyok vagy az ellenzékkel", hanem minden egyes kérdésben differenciáltan. Ezeknek a dolgoknak kínos-keserves — néha talán sértő — végigvitatása nélkül sosem a felelős állampolgárok fognak dönteni ennek az országnak a sorsáról, hanem csak a nacionalizmustól elvakított tömegek fogják a legügyesebb demagógok uralmát erősíteni.

Nagy Péter Tibor

Olvasom Szeredi Pál írását az Ifjúsági Szemlében. Korrekt számvetés, az adott helytől (Magyarország), időtől (1943) el nem vonatkoztatható gondolatok.

1988 nyarán, amikor egymással is alig beszélő viszonyban lévő szervezetek sokasága kereste identitását az 1943-as szárszói találkozóban, valóban üzenetértékű, hogy mi is történt akkor és ott Szárszón.

Szeredi Pál szerint „... A szárszói konferencia azt üzeni, hogy a nemzeti politika lehet az egyedüli út, hogy a közösség ereje, a nép szövetkezése szilárdíthatja meg azt a talajt, melyre új társadalmat lehet építeni, hogy a társadalom bevonása nélkül nincs nemzeti politika, s hogy a múlt ismerete a jelen megértéséhez és a jövő reményéhez elengedhetetlen."

Elfogadom Szeredi Pál konklúzióját, bár számomra legalább ilyen fontos üzenete Szárszónak a nyílt párbeszéd a különböző világlátású emberek között. És ehhez természetesen kívánkozik ide az 1943-as szárszói tanácskozás két jelentős előadója, Erdei Ferenc és Németh László polémiája a magyar társadalomról.

Erdei azt állítja, hogy „... fejlődésileg tökéletesen érett és indokolt annak a gyökeres polgári átalakulásnak a megvalósulása, amely sem a múlt háború végén, sem pedig annak előtt nem sikerült... Olyan társadalomnak kell tehát kialakulnia, amely következetesen és teljesen kiformálja országunkban is a modern polgári társadalmat. Azt is tényként kell azonban számításba vennünk, hogy a tényleges társadalmi helyzet olyan, amelyben tartós polgári társadalom már nem épülhet, éppen úgy, vagy talán még kevésbé, mint 1918-ban (...) A külső hatásokat, amelyek befolyásolhatják a magyar alakulást számításon kívül hagyva, vitathatatlanul elsősorban a munkásság, másodsorban a parasztság képviseli azt a társadalmi erőt, amelyik a további átalakulást meg fogja határozni (...) Ezen az úton a munkásság önkéntelenül is, de politikai céltudatossággal is keresi a parasztsággal és az értelmiség szabadabb elemei-